

Droog duingrasland in de Oostduinen ter hoogte van het pompstation, juni 2018.

1 Inleiding

Dit boek gaat over de bijzondere natuur van de Middel- en Oostduinen op Goeree-Overflakkee. Het vertelt hoe de natuur zich na een periode van neergang spectaculair herstelde na herinrichting van het waterwingebied. Hoofdauteur Marten Annema geeft in deze inleiding zicht op hoe hij in de loop van 40 jaar de essentiële groene vingers hiervoor kreeg en welke samenwerking tussen terreinbeheerder en wetenschappers daarvoor nodig was. Kernboodschap is dat maatwerk bij duinbeheer en waterwinning tot zeer waardevolle natuur leidt.

Op het voormalig eiland Goeree-Overflakkee ligt een bijzonder natuurgebied, de Middel- en Oostduinen. Het is bijzonder omdat het een van de weinige overgebleven, eeuwenlang beweide duingebieden van Nederland is. Het is ook bijzonder vanwege de combinatie van drinkwaterwinning en een zeer rijke flora en fauna. Veel mensen genieten hier van de uitbundige bloei van orchideeën, de vele klaversoorten en nog veel meer. Toen ik in het voorjaar van 1978 voor het eerst dit gebied bezocht als voorbereiding op mijn sollicitatiegesprek, was ook ik onder de indruk. Het landschap, de toen nog tal-

Kaart van rond 1900 van de noordelijke delta, met de provinciegrens ten zuiden van Goeree-Overflakkee. Een reis van Rotterdam naar Goeree per tram, bus en boot duurde bijna 6 uur.

Plantkundige en natuur-
beschermer Theo Wee-
vers (1875-1952), de
belangrijkste bron van
informatie over de Mid-
del- en Oostduinen voor
de Tweede Wereldoor-
log. (schilderij Jac. Bruin;
collectie U.v.A.).

rijke konijnen en het gejubel van de vele vogels fascineerden mij. Ik wist meteen: dit is mijn plek. In het 205 hectare grote gebied groeien en bloeien nu meer dan 540 soorten planten, waaronder 85 soorten van de Rode Lijst. Er hebben 116 vogelsoorten gebroed. Dat is niet vanzelf zo gekomen. Het heeft veel overredingskracht, kennis, inzicht, inspanning en geld gekost. Daar gaat dit boek over. De Middel- en Oostduinen maken deel uit van de Nederlandse kustduinen, die van Cadzand tot Rottum vrijwel geheel deel uitmaken van het Europees beschermde netwerk van natuurgebieden Natura 2000. Dit is een erkenning van hun hoge ecologische waarden. Zonder uitzondering zijn het belangrijke natuurgebieden met een grote diversiteit aan flora en fauna en zijn ze belangrijk voor recreatie en als zeewering. Grote delen worden gebruikt voor het winnen van drinkwater. De Middel- en Oostduinen liggen op Goeree en zijn al een eeuw bekend vanwege hun floristische waarde. De plantkundige en natuurbeschermer Theo Weevers schreef in 1921 al over de grote soortenrijkdom en vanwege de veel voorkomende klaversoorten noemde hij Goeree 'Het Klavereiland'. De hoge soortenrijkdom heeft veel te maken met het gebruik van het gebied als 'vroom'. Een vroom was een gebied dat tot een leenheer behoorde en dat gebruikt werd voor de landbouw.

Paarden in de Middelduinen omstreeks 1920.

De Middel- en Oostduinen waren eeuwenlang in gebruik als gemeenschappelijke weidegrond. Sinds 1934 wordt het gebied gebruikt voor het winnen van drinkwater voor het eiland Goeree-Overflakkee. Het gebruik als weidegrond stopte in 1971, door gebrek aan belangstelling van de boeren. Vanuit het oogpunt van de waterwinning werd bovendien gedacht dat de uitwerpselen van het vee het water in de infiltratiekanalen konden besmetten en de drinkwaterkwaliteit zouden beïnvloeden. De soortenrijkdom ging sinds de jaren 50 hard achteruit. Belangrijke oorzaken waren de verdroging als gevolg van de waterwinning, het stoppen van de beweiding en de steeds toenemende neerslag van stikstof vanuit de lucht door de landbouw, de industrie, de scheepvaart en het verkeer. In de jaren 70 kwam er een nieuwe bedreiging bij door aanvoer van voedselrijk rivierwater uit het Haringvliet, bedoeld om de verdroging tegen te gaan. Na infiltratie (en zuivering) in de bodem werd dit water teruggewonnen voor de productie van drinkwater. Door deze verrijking met voedingsstoffen én de instorting van de konijnenpopulatie door ziektes, verruigde het gebied zienderogen. Orchideeën en andere zeldzame soorten verdwenen uit de natte duinvalleien. De rijk bloeiende duingraslanden werden soortenarme, monotone grasvlaktes. Dit leidde in die periode tot veel kritiek op het beheer van de toenmalige waterleidingmaatschappij vanuit organisaties als Stichting Duinbehoud en Natuurmonumenten. En dat heb ik mij in 1978 als beginnend beheerder aangetrokken.

Groene vingers

Door gesprekken met de critici en het lezen over duinbeheer, leerde ik dat het ook anders kon. Het stiekem met de hand maaien van een paar kleine valleitjes was het prille begin van herstel. De hoge natuurwaarden die het natuurbeheer zou kunnen opleveren, werden door de toenmalige directie namelijk gezien als een bedreiging van de waterwinning. Gingen hogere natuurwaarden en waterwinning wel samen, en zou de waterwinning misschien zelfs uit het gebied moeten verdwijnen? Hoe kon ik de directie overtuigen van de noodzaak van natuurbeheer?

Door lid te worden van het toenmalige 'duinbiologenoverleg' zag ik hoe andere waterleidingbedrijven hiermee omgingen. Een aantal was al langer bezig met natuurbeheer in duingebieden die óók als waterwingebied werden gebruikt. Na interne strijd en met gebruik van goede argumenten kwam er geleidelijk meer ruimte voor natuurbeheer binnen het bedrijf. Daarbij heeft de Stichting Duinbehoud uit Leiden als aanjager van buiten destijds een belangrijke rol vervuld.

Het samengaan van natuur en waterwinning kostte jaren om te ontwikkelen, maar in plaats van brandnetels staat nu overal heelblaadjes langs de oevers van de infiltratiekanalen.